

7. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. – 490 с.
Fetiskin N. P. Socialno-psikhologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malykh grupp [Social-psychological diagnostics of development of personality and small groups] / N. P. Fetiskin, V. V. Kozlov, G. M. Manujlov. – M. : Izd-vo In-ta psikhoterapii. 2002. – 490 p.

УДК 316.663.5

В. В. Горбунова

Received March 28, 2014;

Revised April 04, 2014;

Accepted April 15, 2014.

ЦІННІСНО-РОЛЬОВА КАРТОГРАФІЯ МІЖСУБ'ЄКТНОЇ ІНТЕРАКЦІЇ В КОМАНДАХ

Ефективність командної взаємодії залежить від багатьох чинників, чільне місце серед яких посідає наявність чіткої системи домовленостей між членами команди щодо особливостей самого процесу діяльності та взаємин: його організації, змісту, правил. Важлива та необхідна умова досягнення таких домовленостей – ціннісно-рольова узгодженість як конгруентність членів команди у сприйманні й інтерпретації міжособистісної взаємодії. Розузгодженість взаємних очікувань – одна з основних причин дисгармоній у командах. Вимоги до лідерства, спілкування та взаємодії в ході спільної діяльності, підходи до вирішення конфліктів, умови довірчої співпраці й особистісного зростання можуть здаватися зрозумілими й очевидними, такими, що не потребують оголошення і обговорення. В результаті низка взаємних очікувань залишається поза контекстом своєї експлікації, коли ні лідер, ні інші члени команди не знають, чого від них чекають, та діють навмання. Ціннісно-рольова картографія як інструмент формування нових команд, добору учасників у наявні команди та гармонізації взаємин у командах дає змогу побудувати модель ціннісно-рольової інтеракції в команді; окреслити зони ціннісної кон'юнкції та диз'юнкції її членів у сфері уявлень про команду, командні ролі, командні цінності; виокремити параметри, які власне і потребують оприявлення, обговорення й узгодження. Основним методичним прийомом ціннісно-рольової картографії є візуалізація та порівняння імпліцитних уявлень окремих учасників, а також аналіз їхнього місця в інтерпросторовості командних взаємин. Обов'язкова процедура за будь-якої командоутворювальної мети – виокремлення зон ціннісної кон'юнкції між потен-

ційними та реальними членами групи, задля чого послідовно реконструюються ціннісні карти усіх командних ролей.

Ключові слова: ціннісно-рольова картографія, командна інтеракція, ролі, цінності, імпліцитні теорії командних взаємин.

Gorbunova V. V. Value-role Mapping of Intersubjective Interactions in Teams. Effectiveness of team interaction depends on many factors, leading among which is the presence of a clear system of agreements between team members, which relates to the features of the activities and relationships: organization, content, rules. Important and necessary for the achievement of such arrangements is the value-role consistency as the congruence of team members in the perception and interpretation of interpersonal interaction. Mismatch of mutual expectations is one of the main causes of disharmony in teams. Requirements for leadership, communication and interaction in the collaboration, approaches to conflict resolution, the conditions of the cooperation and personal growth – may seem readily apparent, requiring no ads and discussion. This resulted by series of mutual expectations stay beyond the scope of explication, when no leader, no other team members do not know what is expected of them and act at random. Value-role mapping as a tool for the formation of new teams, the selection of participants in existing teams and harmonizing relationships in teams-allows to build a model of values and the role of interaction in a team; to delineate zones of value conjunction and disjunction of its members in the field of ideas about the team, team roles, team values; select the parameters that actually need explication, discussing and agreeing. Main methodical technique of value-role mapping – visualization and comparison of implicit representations of individual participants, as well as analysis of their place in the space of command relationships. Mandatory procedure is to separate the zone of value conjunction between potential and actual members of the group, for which consistently reconstructed value maps of all team roles.

Keywords: value-role mapping, team interaction, roles, values, implicit theory of command relationships.

Горбунова В. В. Ценностно-ролевая картография межсубъектной интеракции в командах. Эффективность командного взаимодействия зависит от многих факторов, ведущее место среди которых занимает наличие четкой системы договоренностей между членами команды, которые касаются, прежде всего, особенностей самого процесса деятельности и взаимоотношений: его организации, содержания, правил. Важным и необходимым условием достижения таких договоренностей является ценностно-ролевая согласованность как конгруэнтность членов команды в восприятии и интерпретации межличностного взаимодействия. Рассогласованность взаимных ожиданий является одной из основных причин дисгармоний в командах. Требования, предъявляемые к лидерству, общению и взаимодействию в ходе совместной деятельности, подходы к разрешению конфликтов, условия доверительного сотрудничества и личностного роста могут казаться понятными и очевидными, не требующими объявления и обсуждения. В результате целый ряд взаимных ожиданий остается вне контекста своей экспликации, когда ни лидер, ни другие члены команды не знают, чего от них ждут, и действуют наугад. Ценностно-ролевая картография как инструмент формирования новых команд, отбора участников в существующие команды и гармонизации взаимоотношений в командах позволяет

построить модель ценностно-ролевой интеракции в команде; очертить зоны ценностной конъюнкции и дизъюнкции ее членов в сфере представлений о команде, командных ролях, командных ценностях; выделить параметры, которые собственно и нуждаются в экспликации, обсуждении и согласовании. Основной методический прием ценностно-ролевой картографии – визуализация и сравнение имплицитных представлений отдельных участников, а также анализ их места в пространстве командных взаимоотношений. Обязательной процедурой является выделение зон ценностной конъюнкции между потенциальными и реальными членами группы, для чего последовательно реконструируются ценностные карты всех командных ролей.

Ключевые слова: ценностно-ролевая картография, командная интеракция, роли, ценности, имплицитные теории командных взаимоотношений.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інтеракцію в командах творять усі її учасники. Життєві цінності кожного задають координати суб'єктивного осмислення командних взаємин, лежать в основі рольової самопрезентації та взаємодії. Ціннісно-рольовий простір командної інтеракції – водночас простір інтерсуб'єктної подієво-вчинкової співтворчості й один із просторів життєвого світу кожного зі співтворців. Саме через творення, представлення та розгортання в життєвих світах своїх учасників, простір командної інтеракції не можна аналізувати за їхніми межами. Тому реконструкцію та приведення до спільного знаменника імпліцитних теорій міжсуб'єктної інтеракцій членів команди в їх ціннісно-рольовій сутності вважаємо продуктивними шляхами аналізу інтерпросторовості командних взаємин. Головний акцент такого аналізу – пошук сфер ціннісної кон'юнкції та диз'юнкції, спільного та відмінного у ціннісному сприйманні й інтерпретації командних ролей, їх зіставленні з поведінкою членів команди, власне пошук ціннісно-конгруентних осіб.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Моделювання ціннісно-рольового простору командних взаємин у всій складності його репрезентації можливе за застосування психосемантичного підходу при індивідуально зорієнтованому зборі даних і використанні багатомірної статистики в їх аналізі, узагальненні та графічному унаочненні. В цьому контексті постає питання, чи можна вважати імпліцитними теоріями командної інтеракції узагальнені дані про групу та, власне, як методологічно коректно здійснювати такі узагальнення?

Першодослідники імпліцитних теорій Дж. Брунер і Р. Тагіурі розуміли свій предмет як «індивідуально-особистісні еталони сприймання дійсності», однак узагальнювали дані, формулюючи висновки про імпліцитні теорії особистості осіб, що не мають спеціальної психологічної освіти [4]. Інші автори також, не заперечуючи індивідуальної

природи імпліцитних уявлень, пишуть, наприклад, про «імпліцитні теорії організаційної влади менеджерів» (П. Коллеман [5]), «імпліцитні теорії матерів щодо ранньої дитячої грамотності» (Б. де Баріш, Дж. Бендер та М. Булл [6]), «імпліцитні теорії професійного Я психологів» (В. М. Просєкова [2]) тощо. У такий спосіб здійснюється пошук тих інваріантів людської свідомості, які є спільними для представників однієї професії, діяльності, віку, соціальної страти тощо; тих, що визначають поведінку, перцепцію, особливості прийняття рішень.

Суперечність між суб'єктивною належністю імпліцитних уявлень та дослідницькими потребами в узагальненні даних може бути вирішена і через аналіз структури самої свідомості. Зіпременося на ідеї О. М. Леонтєва, який у структурі психічного образу виокремлює і надіндивідуальні, загальнокультурні компоненти, виражені у формі значень, і такі, що не мають позасуб'єктного існування, а є здобутком унікального та неповторного досвіду кожної конкретної людини – особистісні смисли [1]. Реконструкція особистісних смислів за О. М. Леонтєвим передбачає ідеографічний аналіз індивідуальної свідомості, потрібний, наприклад, у контексті психологічної допомоги. Можливість же узагальнення несуть у собі значення як складники суспільної свідомості, закріплені у певній знаковій системі. Таку думку висловлює й О. В. Улибіна, зауважуючи, що в одній своїй частині імпліцитні теорії мають індивідуальний характер, а в іншій – відображують накопичений культурно-історичний досвід, закріплений у структурі мови, в дискурсі [3].

В контексті аналізу командної інтеракції мова йде про інтерсуб'єкту імпліцитність – своєрідні системи тлумачень спільної діяльності та взаємин, що розгортаються в інтерпросторовості командної взаємодії. Інтерсуб'єктні імпліцитні теорії мають не один, а кілька фокусів суб'єктивного осмислення командних взаємин у їхньому рольовому розмаїтті. Власне, йдеться про сукупність ціннісних параметрів (за кількістю учасників інтеракції), частина з яких змістовно близька для окремих осіб, частина – унікальна, притаманна лише одному конкретному учаснику взаємодії.

Тобто, командний простір ціннісно-рольової інтеракції може бути реконструйовано за допомогою психосемантичного інструментарію у вигляді ціннісно-рольових семантичних просторів, на яких, крім ціннісно-рольової імпліцитності кожного учасника, відбиватимуться площини ціннісної кон'юнкції та диз'юнкції окремих командних ролей та конкретних членів команди у їх сприйманні учасниками групи, а також рольове навантаження кожної командної цінності.

Мета статті – презентувати процедуру ціннісно-рольової картографії міжсуб’єктної інтеракції в командах, що полягає в графічному унаочненні індивідуальної імпліцитності командних взаємин у загальному просторі.

Методи та методики. Процедура ціннісно-рольової картографії – частково стандартизований психосемантичний інструмент аналізу командних взаємин у їх ціннісно-рольовій сутності. За логікою психосемантичного дослідження реконструкцію командних взаємин здійснюють через збір семантичного матеріалу з кількісною обробкою даних та їх подальшим математичним моделюванням.

Членам команди пропонують для заповнення оцінну матрицю, уніфіковану в частині переліку ціннісних конструктів та командних ролей. У таблиці 1 відображено ціннісні конструкти, що входять до дослідницького бланка ціннісно-рольової картографії у зіставленні зі змістовими домінантами імпліцитних теорій командних взаємин, виокремлених у ході попереднього дослідження імпліцитних теорій командної інтеракції.

Таблиця 1

Зіставлення змістових домінант імпліцитних теорій командних взаємин із ціннісними конструктами

Змістові домінанти імпліцитних теорій командних взаємин		Перелік ціннісних конструктів, що входять до бланка ціннісно-рольової картографії
Ціннісна орієнтація на стосунки	домінативність	прагне першості, вирішального слова
	кооперативність	рачується з іншими, шукає компромісу
	конкурентність	конкурує, доводить свою кращість
	альтруїстичність	піклується про потреби й інтереси інших
	егоцентрованість	на перше місце ставить власні інтереси
	фасилітативність	надихає, покращує загальну атмосферу
	комунікативність	активно спілкується, товаришує
	індивідуалістичність	розділяє професійне й особисте
	толерантність	толерантно ставиться до інших
	нормативність	дотримується етики спілкування
Ціннісна орієнтація на діяльність	афіліативність	орієнтується на думку й авторитет інших
	цілеорієнтованість	ставить чіткі цілі та прагне їх досягнення
	процесуальність	захоплюється діяльністю, живе нею
	агентивність	скеровує діяльність, тримає руку на пульсі
	самодетермінаційність	прагне самодетермінації та творчості
	колегіальність	вміє співпрацювати
	демонстраційність	демонструє власні досягнення
	компетентність	орієнтується на найвищі стандарти фаху
надійність	рачується з іншими, шукає компромісу	

Щодо переліку ролей, об'єктів ціннісного оцінювання, то до нього увійшли ролі, що відбивають істотні ознаки команди: лідер команди; командний гравець; людина, з якою співпраця найкраща; особа, що сприяє продуктивності моєї праці; людина, яка «на своєму місці» в команді; особа, якій я можу довіряти; людина, чия думка для мене важлива; приємна людина; особа, яка сприяє моєму зростанню. Також окрім стандартного переліку ролей за ціннісними конструктами шкалюється елемент «Я», а також оцінюються реальні учасники команди, чий імена підставляють на місце елементів «реальний член команди».

Реконструкцію та, власне, інтерпретацію реконструйованих семантичних просторів командної інтеракції здійснюють на базі зведення отриманих даних у групові матриці з їх факторизацією методом головних компонент (із використанням процедури «біплот») у програмі Statistica.

В аналіз включаємо загальну дисперсію за кожним чинником, частка якої вказує на значимість для учасників команди певного ціннісного змісту в характеристиці ролі та конкретної людини; факторні навантаження, які інтерпретують як вагу певних ціннісних конструктів у характеристиці ролі та конкретної людини, їхню валентність, що вказує на змістові протиставлення в оцінці та сприйманні; а також зв'язок елементів із чинниками, показники яких засвідчують тяжіння членів команди до оцінки ролі чи колег на основі тих чи тих ціннісних конструктів. Власне графічна реконструкція як розташування в просторі карти ціннісних конструктів та авторів оцінки унаочнює їхню близькість/віддаленість (кон'юнкцію/диз'юнкцію) у сприйманні та параметри, на основі яких ця близькість/віддаленість ґрунтується.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для демонстрації можливостей процедури ціннісно-рольової картографії командних взаємин звернемося до аналізу простору ціннісно-рольової інтеракції команди музичного гурту, що налічує сім учасників, які перебувають у командній взаємодії упродовж п'яти років (незмінний склад команди – чотири особи, серед яких засновниця, солістка та лідерка групи, клавішниця, два гітаристи; інші троє осіб, що прийшли до гурту на початку 2013 р. – це музикант ударної секції, альтистка та бас-гітарист). В аналіз включають дані дослідження, здійсненого у квітні 2013 р.

Задля реконструкції ціннісного змісту командних ролей факторизації піддають матриці ціннісного шкалювання кожної ролі. В результаті факторного моделювання отримуємо ціннісний простір командної ролі із зазначенням авторства оцінок, що дає змогу виокремити

зони ціннісної кон'юнкції та диз'юнкції членів команди у сприйманні тієї або тієї ролі.

На рис. 1 зображено командну ціннісну карту ролі «лідер команди» (ролі розподілені в площині перших двох чинників із найбільшим внеском у загальну дисперсію – 47 % та 21 %, відповідно), на якій відбито ціннісну кон'юнкцію / диз'юнкцію у сприйманні того, яким має бути лідер команди. Зони кон'юнкції (від найбільшого показника відповідного полюсу до 0,5 (-0,5)) виокремлено пунктиром червоного кольору за першим чинником та синього – за другим.

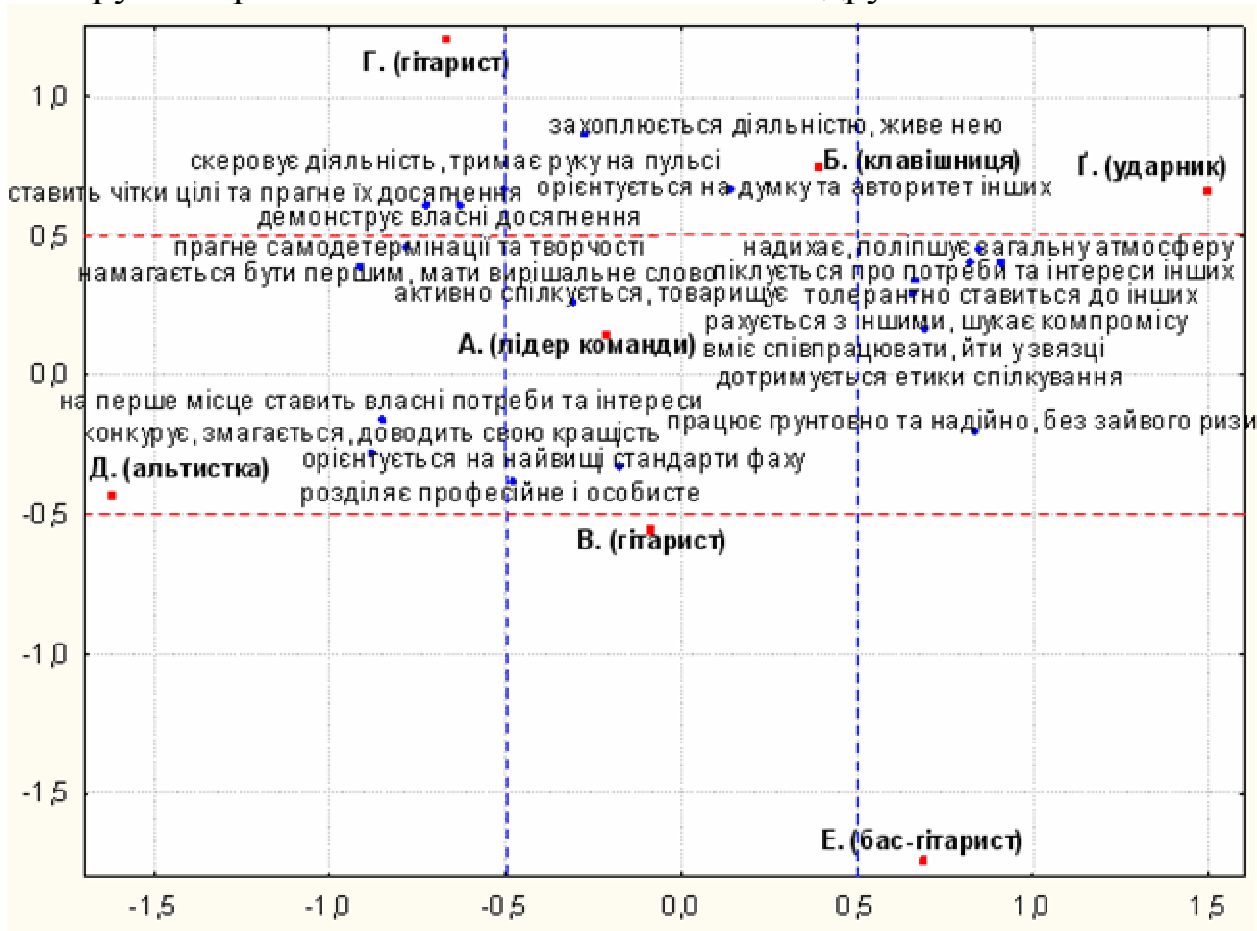

Рис. 1. Ціннісна карта ролі «лідер команди» музичного гурту

Близькими у сприйманні командного лідерства за параметрами, що відбивають важливість діяльності та контролю над нею, є клавішниця (Б.), гітарист (Г.) та ударник (Г.). При цьому останній ціннісно диз'юнктивний до альтістки (Д.) у сприйманні лідера як конкурентного й егоїстичного, такого, який насамперед зорієнтований на стандарти фаху, а не потреби людей та атмосферу в команді. Власне лідерка команди (А.) за рефлексією цінності своєї ролі посідає центральне місце на карті та не тяжіє до крайніх для групової перцепції оцінок. Найбільш ціннісно диз'юнктивний у сприйманні лідерства за найвагомішими для групи параметрами бас-гітарист (Е.).

Для дослідження сприймання одне одним членів команди реконструюємо ціннісні карти оцінок та самооцінок членів команди, що будуються на основі факторизації матриць само- та групової оцінки кожного учасника команди.

Для прикладу розглянемо ціннісну карту оцінок та самооцінок лідера групи (А.), представлену на рис. 2.

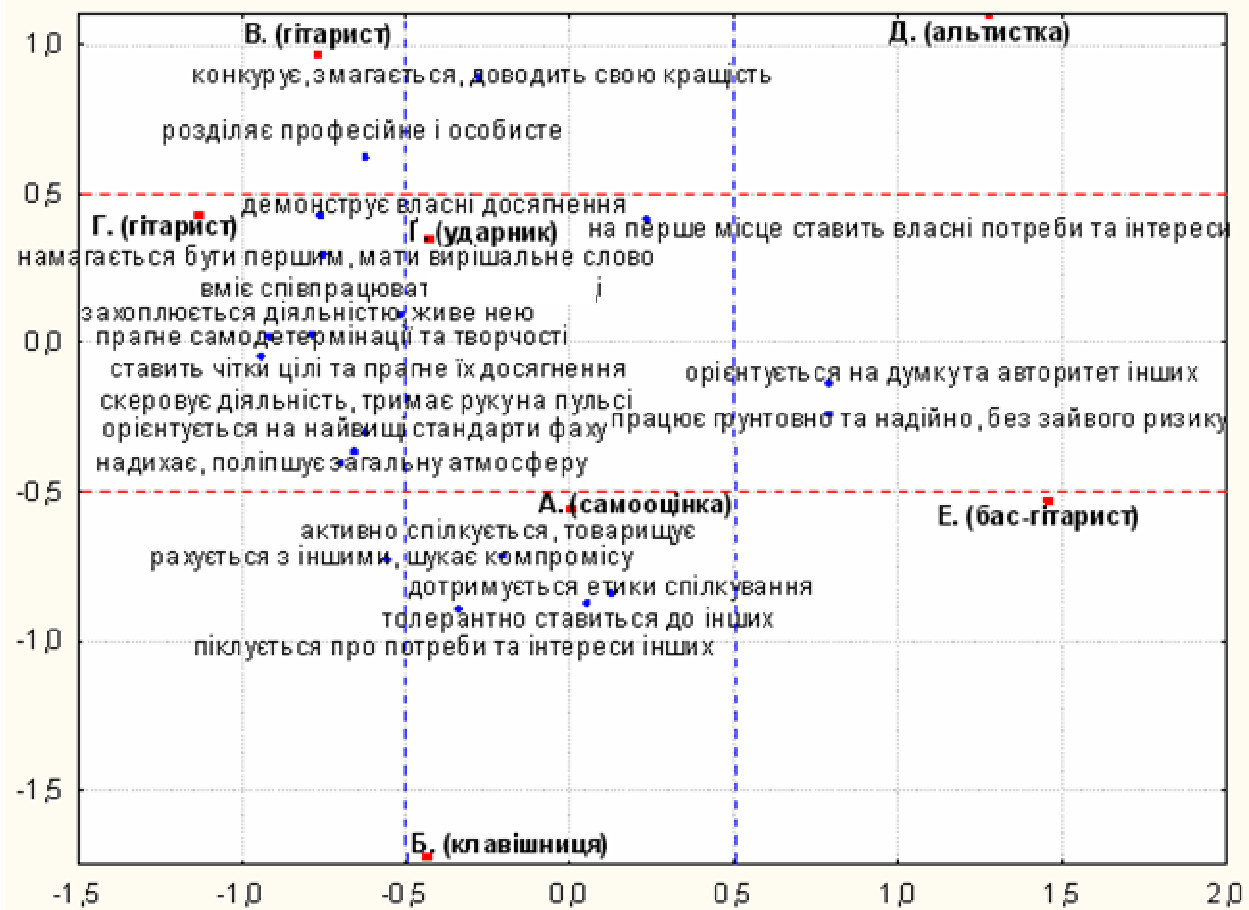

Рис. 2. Командна ціннісна карта оцінок та самооцінок лідерки гурту (А.)

Більшу частину загальної дисперсії на себе перебирають перші два чинники (38 % і 29 %, відповідно), які й об'єднують найвагоміші для команди ціннісні конструкти у сприйманні свого лідера – засновниці та солістки групи. Ціннісно кон'юнктивні у сприйманні лідера гітарист (В.) та гітарист (Г.), близькі до них, хоча й із меншою вираженістю параметрів ціннісного ставлення, клавішниця (Б.) й ударник (Г.). Ціннісні конструкти, що об'єднують більшість учасників гурту (усього старого складу й одного новачка) зв'язані зі сприйманням лідерки як активної, конкурентної, центрованої на успіху діяльності та власних досягненнях і водночас надихаючої, такої, що вмє та прагне співпрацювати. Диз'юнктивні за цими параметрами у сприйманні лідерки гурту нові члени – бас-гітарист (Е.) й альтистка (Д.). Ціннісно

диз'юнктивна у сприйманні лідерки гурту за параметрами, зв'язаними із піклуванням про інших, враховуванням їхніх інтересів, дотриманням етики спілкування, з одного боку, та конкурентністю лідерки і розділенням професійного й особистого – з іншого, клавішниця (Б.) на противагу альтистці (Д.) та гітаристу (В.).

Самооцінка лідерки гурту займає центральні позиції на карті та тяжіє до сприймання себе більше як зорієнтованої на взаємини, ніж центрованої на досягненнях і діяльності. Ціннісно кон'юнктивна до самооцінки лідерки її оцінка клавішницею (Б.) – подругою та співзасновницею гурту. Найбільша ціннісна диз'юнкція у сприйманні лідерки гурту притаманна альтистці (Д.) та бас-гітаристу (Е.)

Окремий інтерес представляють ціннісні карти самооцінок, що реконструюються на основі факторизації відповідної матриці. Ролі, представлені в просторі ціннісних конструктів, відбивають ціннісну кон'юнкцію/диз'юнкцію уявлень про себе.

Так, на рис. 3 зображено командну ціннісну карту самооцінок членів музичного гурту. Ролі та цінності реконструйовано в просторі перших двох чинників, що перебирають на себе найбільшу частку загальної дисперсії (47 % та 33 %, відповідно).

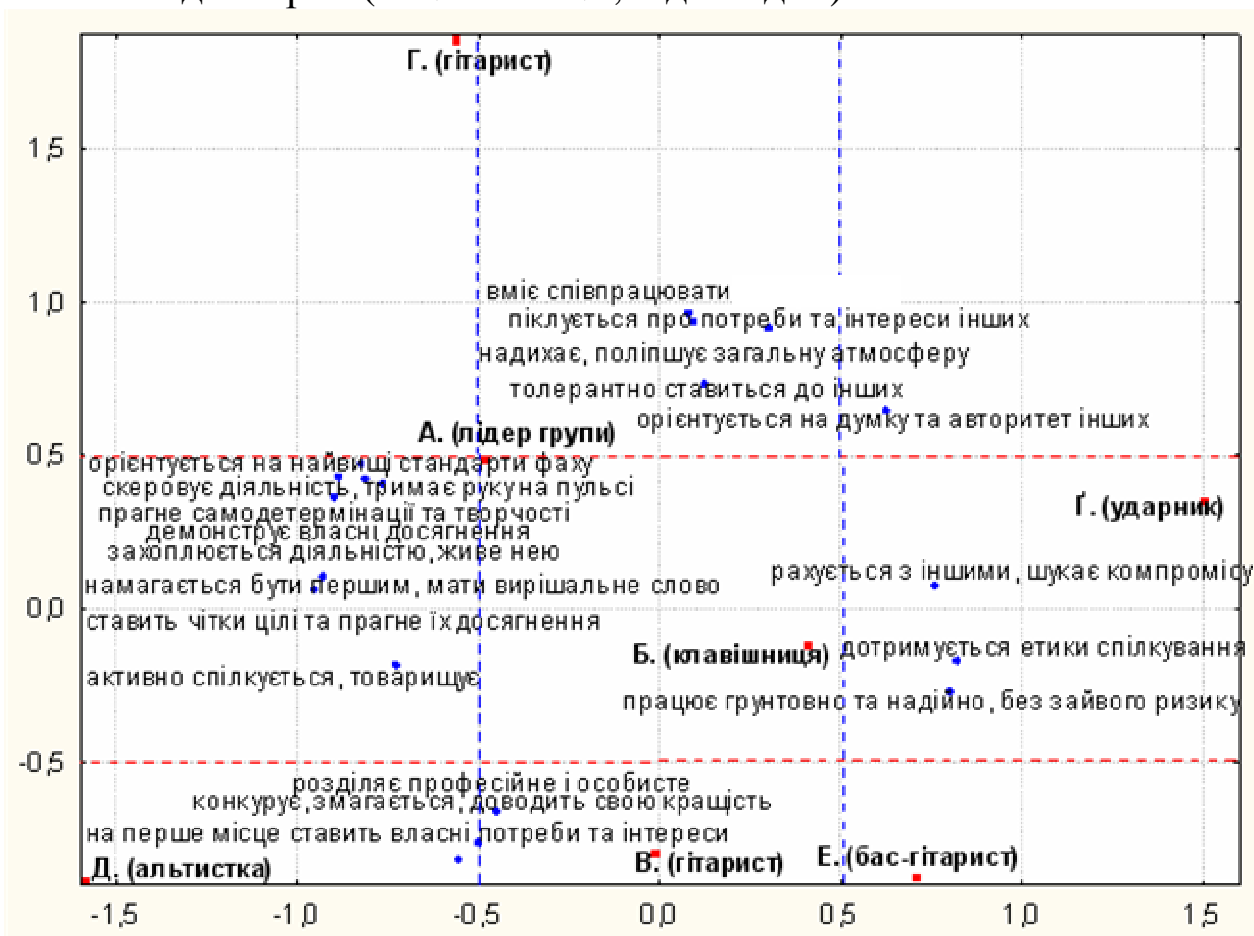

Рис. 3. Командна ціннісна карта самооцінок учасників гурту

Перший чинник відбиває протиставлення цінностей егоцентрованості та командності, колективізму; другий – представлений опозицією цінностей ефективної діяльності та безконфліктних взаємин. Ціннісно кон'юнктивні в своїй самооцінці за другим чинником альтистка (Д.), гітарист (В.) та бас-гітарист (Е.), які приписують собі конкурентність, індивідуалістичність та, власне, егоцентрованість. На протилежному полюсі перебуває гітарист (Г.), який високо оцінює себе за вмінням співпрацювати, піклуватися про потреби й інтереси інших, надихати та покращувати атмосферу.

Диз'юнктивні у самосприйманні за цими параметрами, гітарист (Г.) та альтистка (Д.) ціннісно близькі в самооцінці за характеристиками першого чинника: обидва вважають себе зорієнтованими на вищі стандарти діяльності, такими, що живуть нею, ставлять і досягають чітких цілей, прагнуть першості. Лідерка гурту (А.) займає центральне місце на карті з тяжінням до самооцінок зі змістом цінностей діяльності та командності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ціннісно-рольова картографія як психосемантична процедура експлікації сутності командної інтеракції із життєвих світів її учасників дає змогу реконструювати інтерпросторовість командних взаємин у ціннісній кон'юнкції/диз'юнкції.

Зауважимо, що ціннісно-рольові карти, хоча і базуються на реальних оцінках та відбивають окремі закономірності інтерпретації командних взаємин, все ж таки значно спрощують феномени, які моделюють. Так, на ціннісно-рольових картах відбито лише статику суб'єктного осмислення командної інтеракції, йдеться про певний момент у сприйнятті одне одного, якому могли передувати події, що зрушили симпатії чи антипатії в той чи той бік. До того ж у переліку ціннісних конструктів є лише узагальнені змістові домінанти міжособистісного сприймання, що можуть не вичерпувати усіх його нюансів. Отже, за потреби, процедура може бути модифікована у списку конструктів або ролей.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробці технологічних схем використання ціннісно-рольової картографії з метою формування нових команд, добору нових учасників у існуючі команди та гармонізації взаємин у командах.

Література

1. Леонтьев А. Н. Образ мира / Алексей Николаевич Леонтьев // Избранные психологические произведения / А. Н. Леонтьев. – М. : Педагогика, 1983. – С. 251–261.

- Leontyev A. N. Obraz mira [World image] / Aleksey Nikolayevich Leontyev // Izbrannyye psikhologicheskiye proizvedeniya / A. N. Leontyev. – Moscow : Pedagogika, 1983. – P. 251–261
2. Просекова В. М. Динамика профессионального самосознания психологов-практиков (психосемантический аспект) : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология» / Вера Михайловна Просекова ; Тюмен. гос. ун-т. – Казань, 2001. – 23 с.
Prosekova V. M. Dinamika professionalnogo samosoznaniya psikhologov-praktikov (psikhosemanticheskiy aspekt) [Dynamics of professional consciousness of practicing psychologists (psychosemantic aspect)] : dis. ... kand. psikhol. nauk : spets. 19.00.01 «Obshchaya psikhologiya» / Vera Mikhaylovna Prosekova ; Tyumenskiy gos. un-t. – Kazan, 2001. – 23 p.
3. Улыбина Е. В. Психология обыденного сознания / Елена Викторовна Улыбина. – М. : Смысл, 2001. – 263 с.
Ulybina E. V. Psikhologiya obydenного soznaniya [Psychology of ordinary consciousness] / Yelena Viktorovna Ulybina. – Moscow : Smysl, 2001. – 263 p.
4. Bruner J. S. The perception of people / Jerome S. Bruner, Renato Tagiuri // Handbook of social psychology ; edited by Gardner Lindzey. – Cambridge, Mass. : Addison-Wesley, 1954. – Vol. II. – P. 634–654.
5. Coleman P. T. Implicit Theories of Organizational Power and Priming Effects on Managerial Power-Sharing Decisions: An Experimental Study / Peter T. Coleman // Journal of Applied Social Psychology. – 2004. – Vol. 34. – P. 297–321.
6. DeBaryshe B. D. Mothers' implicit theories of early literacy instruction / Barbara D. DeBaryshe, Janeen C. Binderb, Martha Jane Buellc // Early Child Development and Care. – 2000. – Vol. 160. – P. 119–131.

УДК 159.9.07

И. В. Гордиенко-Митрофанова

Received March 26, 2014;

Revised April 28, 2014;

Accepted May 06, 2014.

**ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ СЛОВА «ИГРИВОСТЬ»
(ПОДГОТОВИТЕЛЬНЫЙ ЭТАП
ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА)**

Автор статьи выдвигает гипотезу о том, что одним из уникальных личностных свойств, обеспечивающим успешное функционирование субъекта активности в современном мире, может быть *игривость*. Выявления первичных ком-